

УДК 349.6

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Потопахіна О. М.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Одеса, Україна

У статті аналізується поняття соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сутність додаткового соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Досліджуються форми і види соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також різні точки зору щодо форм та видів соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування існуючих в юридичній літературі.

Ключові слова: дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, соціальний захист, соціальне забезпечення.

У радянській науці права соціального забезпечення спеціальне дослідження прав дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, було виконане у 1990 році Поліс Н. І. [1, с. 19], яка звернула увагу на комплексний характер зазначеного права і виділила в його складі низку таких елементарних прав: право на отримання пенсії у разі втрати годувальника; право на отримання державної допомоги у вигляді допомог, право на медичну допомогу і лікування, право на безплатну або пільгову лікарську допомогу, право на постійний або досить регулярний сторонній догляд за ними, право на утримання і обслуговування у спеціалізованих дитячих закладах, право на соціально-трудові реабілітацію, право на працевлаштування, право на пільги при вступі до вищих і середніх спеціальних закладів і під час навчання, а також права на інші види державної допомоги.

У вітчизняній літературі питання утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досліджуються Карпенко О. І. [2, с. 191]. Москалюк В. Ю. досліджує таку форму утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як влаштування зазначеної категорії дітей до дитячих будинків сімейного типу [3, с. 176].

Поняття «соціальний захист» застосовується в міжнародних актах, актах національного законодавства, в науковій та навчальній літературі. У ст. 10 Хартії основних соціальних прав трудящих (ЄС, 1989) передбачено, що відповідно до національних нормативних положень кожний працівник в країнах ЄС має право на достатній соціальний захист і залежно від свого статусу і розміру підприємства, на якому він працює, користується відповідними соціальними благами. Особи, які не можуть увійти або знову вступити на ринок праці і не мають засобів до існування, повинні отримувати достатню соціальну допомогу з врахуванням особистих обставин. В інших міжнародних актах також проголошується право на соціальний захист.

Відповідно до ст.46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Втім, як відзначає Сташків Б. І., редакція ст. 46 Конституції України, є надзвичайно невдалою, оскільки в ній розкривається сутність права на соціальне забезпечення, а не права на соціальний захист. Окрім того, сам термін «соціальний захист» належить до політології і не має правових рамок, спроба обґрунтувати його в літературі вдало не закінчилася [4, с. 594]. Останнє твердження автора викликає заперечення. У цей час в науці права соціального забезпечення виконані ґрунтовні дослідження сутності й змісту соціального захисту та визначено його поняття.

Як вважає Мачульська О. Є., у широкому сенсі під соціальним захистом розуміють діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, які впливають на особистість, створення умов для само визначення й утвердження в житті [5, с. 4]. Вчений також вважає, що соціальний захист слід розуміти як гарантії з охорони праці, здоров'я і навколишнього середовища, мінімальної оплати праці та гарантії з інших заходів, необхідних для нормальної життєдіяльності людини і функціонування держави.

Буянова М. О. розуміє соціальний захист більш широко і відзначає, що хоч основні питання соціального захисту громадян належать до права соціального забезпечення, соціальний захист здійснюється також за допомогою інших галузей права – трудового, цивільного, житлового, сімейного, екологічного права та іншими галузями права [6, с. 11-12]

Як вважають Захаров М. Л. і Тучкова Е. Г., соціальний захист населення – це більш універсальна, ніж соціальне забезпечення, система підтримки населення, зорієнтована не тільки на класичні соціальні ризики (старість, інвалідність, втрата годувальника, тимчасова непрацездатність тощо), але й на ризики, привнесені в життя суспільства своєрідністю ринкових відносин (вимушена обмеженість у правах власників неможливості повноцінно брати участь у житті суспільства, спричинена важким соціальним станом, що найбільш характерно для дітей-інвалідів та сімей, в яких є такі діти).

На думку Шайхатдінова В., до поняття «соціальний захист» входить діяльність держави та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств стосовно створення сприятливого для людини навколишнього середовища, охорони материнства й дитинства, надання допомоги сім'ї, охорони здоров'я громадян, професійної підготовки громадян, забезпечення зайнятості населення, охорони праці, регулювання заробітної плати та прибутків населення, забезпечення громадян житлом, регулювання права власності громадян, матеріального обслуговування та забезпечення працездатних та інших громадян, які потребують соціальної підтримки [7, с. 5]. Аналогічної думки дотримуються представники львівської школи Пилипенко П. Д., Бурак В. Я., Синчук С. М. та ін. Вчені відзначають, що здійснюючи притаманну їй соціальну функцію, держава тим самим забезпечує соціальний захист своїх громадян у сфері суспільних відносин.

Соціальний захист в широкому значенні цього терміна є окремою ланкою суспільних відносин, що існують у державно організованому суспільстві, що стосуються забезпечення достатніх можливостей особи для її всебічного розвитку та нормальної життєдіяльності [8, с. 3-4]. Отже, соціальний захист є явищем досить містким

та широким за змістом на відміну від іншого поняття, що властиве для системи суспільних відносин, які існують у сфері такого захисту.

Вчені правильно виступають проти ототожнення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» і зазначають, що вони є різними за змістом поняттями, які опосередковують собою дещо відмінні між собою суспільні явища, що співвідносяться між собою як частина і ціле. Вчені пишуть, що якщо соціальний захист у суспільстві досягається завдяки здійсненню державою своєї соціальної функції, в результаті чого ми отримуємо певну сферу суспільних відносин, то соціальне забезпечення – всього лише елемент, складова частина соціального захисту і окремий вид суспільних соціально-захисних відносин, які мають назву соціально-забезпечувальні відносини і виступають об'єктом правового регулювання.

Стаховська Н. доходить висновку, що законодавець до соціального захисту намагається віднести різні державні заходи матеріально-побутового, медичного, культурно-освітнього та іншого характеру, через які виявляється турбота держави про підростаюче покоління, про громадян, які перебувають у складних життєвих ситуаціях і потребують допомоги, про громадян, що мають особливі заслуги перед Батьківщиною, і, фактично, про все населення України [9, с. 56].

Аналогічної думки дотримується Кучер Г., який до функцій держави щодо соціального захисту населення, крім надання гарантованої матеріальної, натуральної та інших видів державної допомоги, відносить також надання безоплатних консультацій, інформації, розробку державних і регіональних програм із соціального захисту (охорону здоров'я, материнства, забезпечення зайнятості, вирішення проблем інвалідності, пенсійне, матеріальне забезпечення тощо) чи інших видів соціального забезпечення на місцях, підготовка і прийняття нормативних актів, що регулюють життєвий рівень населення; створення нових структур, робочих місць, умов праці, різних видів послуг, що поліпшують життя найменш захищених верств населення [10, с. 60-70].

Отже, соціальний захист нерозривно пов'язаний з соціальною функцією держави. У цьому значенні соціальний захист слід розуміти як практичну діяльність з реалізації основних напрямків соціальної політики, однією з найважливіших функцій держави.

Підсумовуючи наведені точки зору, відзначимо, що соціальний захист слід розуміти як більш широке за значенням і змістом поняття, ніж соціальне забезпечення. Як слушно зазначає Болотіна Н. Б., у широкому розумінні соціальний захист становить зміст соціальної функції держави і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. У цьому аспекті елементи соціального захисту притаманні різним сферам суспільних відносин, у яких реалізуються соціальні права громадян, – сферам застосування праці, соціального страхування, соціальної допомоги, охорони здоров'я, освіти, житлової політики [11, с. 91].

У цьому значенні термін «соціальний захист» охоплює, крім права на соціальне забезпечення, й інші соціальні права, зокрема право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання житла безоплатно або за доступну для них плату (ч. 2 ст. 47 Конституції України), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї

сім'ї, який включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48), право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), право на освіту (ст. 53). У вузькому сенсі соціальний захист представляє собою власне соціально-захисну діяльність держави щодо забезпечення населення від соціальних ризиків. На думку вченого, саме так соціальний захист розуміється у Конституції. В такому сенсі соціальний захист можна визначити як систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків [11, с. 362].

Бологіна Н. Б. виділяє також поняття соціального захисту у спеціальному і додатковому значеннях (спеціальний соціальний захист і додатковий соціальний захист) [11, с. 363]. Спеціальний соціальний захист передбачає встановлені законодавством відмінні від загальних умов спеціальні умови матеріального забезпечення окремих категорій осіб у разі настання соціальних ризиків. Додатковий соціальний захист передбачає встановлений законодавством підвищений (на додаток до загальних умов) соціальний захист окремих категорій осіб. Таким чином, якщо йдеться про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то виникає питання: його слід вважати спеціальним чи додатковим?

Тарасенко В. С. виділяє загальний та спеціальний соціальний захист. Загальний соціальний захист передбачає діяльність держави та інших органів, визначених законодавством, щодо забезпечення основних соціальних та інших прав громадян, а спеціальний означає спеціальну систему стабілізації особистості, соціальної групи, що потребує внаслідок тих чи інших причин особливої турботи і допомоги. Вчений доходить висновку, що дітям-інвалідам повинен забезпечуватися спеціальний соціальний захист [14, с. 37].

У міжнародних актах, актах національного законодавства, в літературі ще застосовується термін «особливий соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (наприклад, ст. 41 Закону «Про професійно-технічну освіту») [13, ст. 215]. Право на особливий захист гарантується дітям, позбавленим батьківського піклування, статтею 20 Конвенції ООН про права дитини 1989 року. В літературі застосовуються обидва терміни: «додатковий соціальний захист» [14, с. 67-68] і «особливий захист» [15, с. 9-13].

Так, на думку Лисенко Х., термін «особливий захист» означає, що діти, які тимчасово або постійно не проживають в колі сім'ї, користуються додатковим ступенем захисту з боку держави порівняно з іншими дітьми [15, с. 9].

На нашу думку, соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, слід віднести до додаткового, а не спеціального чи особливого соціального захисту. Сутність додаткового соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає у встановленні на законодавчому рівні підвищеного (на додаток до загальних умов захисту дітей) соціального захисту цієї категорії осіб, у наданні додаткових пільг у сфері праці, освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом, а також непрямих соціальних послуг. Наприклад, кожній особі із числа дітей-сиріт віком старше 18 років виплачується доплата до пенсії у разі втрати годувальника відповідно до постанов Кабінету Міністрів України «Про

підвищення рівня пенсійного забезпечення осіб із числа дітей-сиріт» [16, ст. 443] та «Про виплату доплати особам із числа дітей-сиріт віком старше 18 років, яким призначено пенсію у разі втрати годувальника» [17].

Реалізація непрямих соціальних послуг не пов'язується з безпосередніми грошовими виплатами, а спрямована на соціальну підтримку загалом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, реалізацію державних соціальних програм. У цьому разі йдеться про цільове фінансування з державного бюджету на спеціальні соціальні потреби, підтримку дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування тощо. Кошти на такі програми виділяються з Державного бюджету. Наприклад, Державною програмою подолання дитячої безпритульності й бездоглядності на 2006-2010 роки передбачається подолання соціального сирітства, поширення форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, завершення формування мережі закладів соціального захисту дітей [18].

В літературі сформульовані поняття соціального захисту окремих категорій населення. Так, Ярошенко І. С. визначає соціальний захист інвалідів через окремі його види і вважає, що це надання грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації та сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікації і зв'язку до особливостей інвалідів [19, с. 230]. Тарасенко В. С. визначає соціальний захист дітей-інвалідів як систему гарантованих державою економічних, соціальних та правових заходів, що забезпечують дітям з обмеженими можливостями умови для подолання та компенсації існуючих у них обмежень шляхом надання необхідної допомоги, матеріального обслуговування, соціально-побутового, медичного забезпечення та створюють умови для здобуття ними освіти, професійної підготовки, забезпечення зайнятості, з метою створення рівних можливостей у суспільному житті з іншими громадянами.

Видається можливим визначити соціальний захист дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як систему гарантованих державою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо повного державного забезпечення відповідно до державних соціальних стандартів і отримання передбачених законодавством пільг для задоволення їх життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності.

Доцільно визначити соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування не тільки як систему заходів, а й як правовий інститут у системі права соціального забезпечення. У цьому значенні соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можна визначити як сукупність правових норм, які визначають правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа.

Необхідно також визначитися з формами і видами соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У науці права соціального забезпечення найменування форм соціального забезпечення у багатьох авторів не співпадають. При цьому види соціального забезпечення як результат класифікації у межах тієї чи іншої форми у різних фахівців також відрізняються. Хоча критерії

класифікації форм соціального забезпечення у більшості вчених практично співпадають. Йдеться про такі критерії: 1) коло осіб, що підлягають забезпеченню; 2) джерела і способи фінансування; 3) види, умови та розміри забезпечення; 4) органи, що надають забезпечення.

В літературі існують й інші точки зору щодо форм соціального захисту. Як відзначає Мачульська О., держава керує створенням фінансової бази й організаційних структур, необхідних для реалізації конституційного права на соціальне забезпечення. Внаслідок зазначеної діяльності виникає державна система соціального забезпечення, що включає декілька підсистем: обов'язкове соціальне страхування; державне соціальне забезпечення за рахунок прямих асигнувань з федерального бюджету, державна соціальна допомога. В науці їх прийнято називати організаційно-правовими формами соціального забезпечення [20, с. 15]. Названі форми відрізняються одна від одної за суб'єктами (колом осіб, які забезпечуються), джерелами фінансування, видами виплат, органами управління. Дану класифікацію слід визнати неповною, оскільки не враховуються деякі інші форми соціального забезпечення.

Захаров М. Л. і Тучкова Є. Г. класифікують форми соціального забезпечення за різними підставами. Так, залежно від ступеня централізації форми соціального забезпечення поділяються на централізовані, регіональні, муніципальні та локальні. Централізовані форми забезпечення, у свою чергу, вчені поділяють на обов'язкове соціальне страхування, соціальне забезпечення за рахунок бюджетних коштів і змішану форму соціального забезпечення, яка застосовується для певних спеціальних суб'єктів [21, с. 59]. З точкою зору Захарова М. Л. і Тучкової Є. Г. узгоджується позиція російських вчених Ніконова Д. А. та Стремоухова О. В. і навіть поглиблює її. Ніконов Д. А. і Стремоухов О. В. пропонують виділяти не форми, а роди і види соціального забезпечення [22, с. 10-18]. Хоча для класифікації соціально-забезпечувальних явищ застосовують ті ж самі критерії, що й українські вчені: коло осіб, які забезпечуються; джерела і способи формування фондів для фінансування відповідних заходів; умови та розміри забезпечення суб'єктів; органи, що надають забезпечення, та ін. Відповідно до названих критеріїв виділяються такі роди соціального забезпечення: 1) соціальне страхування; 2) державне пенсійне забезпечення; 3) соціальна підтримка; 4) соціальна допомога; 4) соціальне обслуговування [22, с. 10-18]. Кожний з виділених родів соціального забезпечення вчені поділяють залежно від юридичного факту і конкретного матеріального блага види, що мають спеціальний правовий статус: пенсії, допомоги, субсидії, одноразові грошові виплати, компенсаційні виплати, соціальні послуги тощо.

Як вже відзначалося, в чинному Законі «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», чітко не виділяються певні форми та види соціального захисту. У ст. 4 Закону йдеться про заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа, що гарантуються, забезпечуються та охороняються державою. Такий підхід законодавця не узгоджується з позиціями, сформульованими в науковій та навчальній літературі, в якій виділяються форми і види соціального захисту (забезпечення).

Як відзначає Болотіна Н. Б., організаційно-правова форма соціального захисту – це об'єднана спільними принципами та методами здійснення сукупність юридичних, фінансових, організаційних засобів соціального захисту окремих категорій населення [23, с. 62]. Вчений виділяє такі організаційно-правові форми соціального захисту як загальнообов'язкове державне соціальне страхування; державна соціальна допомога; спеціальний соціальний захист; додатковий соціальний захист.

Львівські вчені П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.М. Синчук та ін. виділяють організаційно-правові форми соціального забезпечення, під якими розуміються способи його фінансування та здійснення [24, с. 93].

Вони виділяють наступні види організаційно-правових форм соціального забезпечення: - соціальне страхування, яке, в свою чергу, поділяється на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і недержавне соціальне страхування; - асигнування з бюджетів різних рівнів; - інші організаційно-правові форми соціального забезпечення (змішані форми фінансування соціальних виплат, а також локальні організаційно-правові форми соціального забезпечення).

Сирота І. М. вважає, що в Україні розвиваються такі форми соціального забезпечення: 1) обов'язкове державне пенсійне страхування; 2) обов'язкове державне соціальне страхування працівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та господарювання; 3) соціальне забезпечення за рахунок прямих асигнувань з Державного бюджету України; 4) утримання непрацездатних громадян у державних, комунальних та інших установах соціального призначення; 5) адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, непрацездатним громадянам за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів; 6) недержавне пенсійне забезпечення шляхом укладення пенсійних контрактів з пенсійними фондами; 7) благодійна допомога непрацездатним громадянам за рахунок коштів громадських об'єднань і фондів [25, с. 22-23].

На думку Сташківа Б. І., основними формами соціального забезпечення в Україні є: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 2) державне соціальне забезпечення за рахунок бюджетних коштів; 3) змішане соціальне забезпечення окремих категорій громадян; 4) недержавне соціальне забезпечення [26, с. 42-43]

Прилипка С. М. робить висновок, що в сучасних умовах відповідно до міжнародно-правових норм та українського законодавства система соціального забезпечення включає такі організаційно-правові форми: 1) соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових внесків до відповідного Фонду загальнообов'язкового соціального страхування та добровільних внесків до зазначених фондів або недержавних страхових фондів; 2) державне забезпечення та надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за рахунок Державного бюджету; 3) соціальна допомога та соціальна підтримка непрацездатних громадян за рахунок Державного та місцевих бюджетів [27, с. 200-201].

При цьому правильно підкреслюється, що форми соціального забезпечення постійно трансформуються і що їх значення у здійсненні соціального забезпечення полягає в тому, що вони дозволяють державі і суспільству найбільш раціонально здійснювати через систему соціального забезпечення перерозподіл сукупного ва-

лового внутрішнього продукту на підставі принципу соціальної справедливості [28, с. 59].

Позиція Прилипко С. М. видається нам більш прийнятною для визначення організаційно-правових форм соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і дозволяє дійти висновку про те, що соціальний захист зазначеної категорії осіб відбувається у таких формах як державне забезпечення та надання соціальних послуг за рахунок Державного бюджету і соціальна допомога та соціальна підтримка за рахунок Державного і місцевого бюджетів. Хоча в Україні недержавне соціальне забезпечення як організаційно-правова форма тільки започатковується, вчений не враховує недержавне соціальне забезпечення через недержавні пенсійні фонди, банківські установи, недержавні соціальні заклади.

Видами соціального захисту в навчальній літературі вважаються певні матеріальні блага, які надаються особі в рамках певної організаційно-правової форми [29, с. 69-70]. Видами соціального захисту є: грошові виплати; натуральна допомога; пільги; субсидії; медична допомога; лікарські засоби, інші вироби медичного призначення, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування; соціальне обслуговування.

Грошові (готівкові) соціальні виплати надаються у вигляді пенсій, соціальних допомог (одноразових і періодичних), компенсаційних виплат. Соціальні допомоги, у свою чергу, поділяються на допомоги малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, дітям-сиротам, у разі тимчасової непрацездатності, у разі безробіття, грошова цільова допомога на прожиття, грошові надбавки на догляд, допомоги хворим на СНІД, на утриманців, на поховання тощо.

Натуральна соціальна допомога передбачається шляхом безкоштовного забезпечення предметами першої необхідності – продуктами харчування, ліками, засобами санітарії та особистої гігієни, засобами догляду за дітьми, одягом, взуттям, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Пільги поділяються на житлові, транспортні, трудові, податкові, в галузі охорони здоров'я. Житлові субсидії надаються для оплати на користування житлом, комунальними послугами, на придбання скрапленого газу, твердого та пічного побутового (рідкого) палива. Технічні засоби реабілітації передбачені Інструкцією про порядок забезпечення населення України технічними засобами реабілітації, затвердженою наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 8 грудня 2003 р. №331. Технічні засоби пересування надаються у вигляді забезпечення інвалідними колясками, автомобілями.

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; в установах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Відповідно до ст.1 Закону «Про соціальні послуги» [30, ст. 358] соціальне обслуговування – це система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або «пом'якшення» життєвих труднощів, підтримки їх соціального ста-

тусу та повноцінної життєдіяльності. Соціальні послуги визначаються в Законі як комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Медична допомога становить комплекс спрямованих на лікування та оздоровлення пацієнтів лікувальних, профілактичних, діагностичних послуг, що надаються медичними працівниками.

Для надання соціальних виплат та соціальних послуг населенню передбачено систему органів і установ: органи Міністерства праці та соціальної політики України, органи місцевого самоврядування, їх соціальні служби, соціальні страхові фонди, а також недержавні соціальні заклади.

Сирота І. М. під видами соціального забезпечення розуміє соціальні виплати, пільги, послуги, що надаються непрацездатним громадянам безкоштовно або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування, і виділяє такі види, які надаються у вигляді пенсій, допомог, у натуральному вигляді (харчування, технічні засоби пересування, протезування, працевлаштування громадян, які частково втратили працездатність, утримання непрацездатних у домах для осіб похилого віку та інвалідів і т.ін.).

Як відзначає Сташків Б. І., у реальному житті людина має право не на всі види соціального забезпечення одночасно, а на якийсь один із них. Узагальнююче поняття право на соціальне забезпечення, як правило застосовується в конституційному праві при характеристиці однойменного права людини, а в праві соціального забезпечення вживається термін право на конкретний вид соціального забезпечення [31, с. 24]. Вчений виділяє право людини на пенсійне забезпечення, забезпечення грошовими допомогами, надання пільг, компенсацій, натуральних допомог та соціальних послуг у спеціально створених для цього соціальних закладах. Для кожного виду соціального забезпечення дається перелік осіб, які мають на нього право; умови, за яких особа може реалізувати це право; розмір і терміни виплати; порядок надання соціального забезпечення.

Таким чином, аналіз законодавства дозволяє виділити такі види соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як грошові соціальні виплати; натуральна соціальна допомога; пільги у сфері працевлаштування, забезпечення житлом, освіти та охорони здоров'я; соціальне обслуговування.

Список літератури

1. Полис Н. Т. Право детей-сирот, детей, оставшихся без попечения родителей, и инвалидов с детства на особую охрану общества: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения» / Н. Т. Полис. – М., 1990. – 19 с.
2. Карпенко О. І. Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.05. / О. І. Карпенко. – К., 2002. – 191 с.
3. Москалюк В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу як одна з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.05 / В. Ю. Москалюк. – Х., 2003. – 176 с.

4. Сташків Б. І. Судовий захист конституційного права на соціальне забезпечення / Б. І. Сташків // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць.– Одеса: Юрид. літ., 2002. – Вип. № 13-14. – С. 590-560.
5. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения: [учеб. пособие для вузов] / Е. Е. Мачульская.– К. : Книжный мир, 1999. – 568 с.
6. Право социального обеспечения: [учеб. пособие] / [Под ред. К. Н. Гусова]. – М. : Проспект, 1999. – С.11-12.
7. Шайхатдинов В. Ш. Право социального обеспечения Российской Федерации: [учеб. пособие] / В. Ш. Шайхатдинов. – Екатеринбург, 1996. – С.5.
8. Право соціального забезпечення України: [навчальний посібник] / [За ред. П. Д. Пилипенко]. – К. : Істина, 2007. – 434 с.
9. Стаховська Н. Соціальне забезпечення чи захист? / Н. Стаховська // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. - №8. - С.56.
10. Кучер Г. Удосконалення системи соціального захисту населення / Г. Кучер // Проблеми соціального захисту в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. (20-21 червня 1996 р.) – Одеса., 1996. – С. 60-70.
11. Н. Б. Болотіна. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – С.91.
12. Тарасенко В. С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні: [монографія] / В. С. Тарасенко. – Одеса: Фенікс, 2008. – 345 с.
13. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
14. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: [навч. посібник] / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – С.67-68.
15. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект / Х. Лисенко // Право України. – 2008. – № 6. – С. 9-13.
16. Про підвищення рівня пенсійного забезпечення осіб із числа дітей-сиріт: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. №186 //Офіційний вісник України. – 2006. - №8. – Ст.443.
17. Про виплату доплати особам із числа дітей-сиріт віком старше 18 років, яким призначено пенсію у разі втрати годувальника: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2008 р. №8 //Урядовий кур'єр. – 2 лютого 2008 року.
18. Захист прав дітей //Урядовий кур'єр. – 18 листопада 2006 року.
19. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: [навч. посіб] / І. С. Ярошенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 280 с.
20. Мачульская Е. Е., Добромислов К. В. Право социального обеспечения: [учебное пособие + практикум] / Е. Е. Мачульская, К. В. Добромислов. – М. : Книжный мир, 2006. – 542 с.
21. Захаров М. Л., Тучкова Э. Г. Право социального обеспечения: [ученик] / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. – М. : Проспект, 2004. – 426 с.
22. Никонов Д. А., Стремоухов А. В. Право социального обеспечения: [учебник для вузов]. – М. : Норма, 2005. – 528 с.
23. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: [навч. посібник] / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 485 с.
24. Право соціального забезпечення України: [навчальний посібник] / [За ред. П. Д. Пилипенко]. – К. : Істина, 2007. – 434 с.
25. Сирота И. М. Право социального обеспечения в Украине: [учебник] / И. М. Сирота. – Х. : Одиссей, 2005. – 356 с.
26. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: [навч. посіб] / Б. І. Сташків. – К. : Знання, 2005. – 540 с.
27. Прилипко С. М. Проблеми теорії права соціального забезпечення: [монографія] / С. М. Прилипко. – Х. : ПП «Берека-Нова», 2006. – 480 с.
28. Захаров М. Л., Тучкова Э. Г. Право социального обеспечения: [ученик] / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. – М. : Проспект, 2004. – 426 с.
29. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №45. – Ст. 358.

Потопахина О. Н. Социальная защита детей-сирот и детей, лишенных родительского попечения: понятие и виды/ О. Н. Потопахина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – С. 113-123.

В статье проанализировано понятие социальной защиты детей-сирот и детей, лишенных родительского попечения, его сущность и содержание. Исследованы формы и виды социальной защиты детей сирот и детей, лишенных родительского попечения, а также проанализированы разные точки зрения относительно форм и видов социальной защиты детей-сирот и детей лишенных родительского попечения, существующих в юридической литературе.

Ключевые слова: ребенок-сирота, дети, лишенные родительского попечения, социальная защита, социальное обеспечение.

Потопахина О. Н. Social defence of children-orphan and children, deprived paternal care : concept and kinds/ О. Н. Потопахина// Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). – № 2. – P. 113-123.

The concept of social defence of children-orphan and children, deprived paternal caring is analysed in the scientific article, essence of additional social defence of children-orphan and children of deprived paternal caring. Forms and types of social defence of children of orphan and children, deprived родительського care, and also different points of view are investigated in relation to forms and types of social defence of children-orphan and children of deprived родительського cares, existing in legal literature.

Keywords: child-orphan, child, deprived родительського cares, «social defence» and «public welfare», legal forms of public welfare, types of public welfare.

Надійшла до редакції 19.10.2010 р.